

מדותיו של אברהם אבינו, איתנות ואהבת חסד

פרשת לך לך (1)

חז"ל אמרו: "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אברהם יצחק ויעקב" (תנא דבי אליהו רבה כה). פשוט הוא שאם לא נעיין מה עשו אבותינו אשר ה' כל כך חשק בהם (דברים יטו) לא נדע את חובתנו. מתוך מכלול רחב של מדותיהם של האבות, נתמקד כאן בשתיים.

[א] ראשית, שמו האופייני לו "אברהם העברי". חז"ל הגדירו: "כל העולם מעבֵר אחד והוא מעבר השני" (ב"ר מב/ח). היה לו כח של עקשנות והתמסרות מוחלטת למשימה, קנאות ודבקות עד כלות-הנפש. כי המחניף לזולת ומתרפס, לא יוכל להגיע לשום מעלה. ולכן אברהם אבינו נקרא "איתן האזרחי" (בי"ב טו): שענינו 'חוזק' - עץ מושרש באדמה עד שכל רוחות העולם לא יזיזו אותו ממקומו. ללא דחף נפשי חזק ביותר לא היה אברהם יכול לעמוד מול אביו ואמו, מול בני עירו וארצו, מול עולם ומלואו. אברהם כתב ספר עיוני הכולל 400 פרקים, כדי להפריך כל מיני דעות מוטעות בדורו (רמב"ם, הלי ע"ז, א, יד). "והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה... והיו שואלין אותו על דבריו והיה מודיע לכל אחד ואחד (!) כפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אלפים ורבבות (!) והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה" (שם).

יש לשאול, מאין שאב כוחות נפשיים עצומים כאלו לפעול על אוכלוסיות כה גדולות? ומה גם כשדיבר לכל אחד ואחד לפי כח תפישתו הוא.

התשובה לכך היא, "ואהבת את ה' אלהיך" וכפי שחז"ל הסבירו "שיהא שם שמים מתאהב על ידך" (יומא פו). מי שאוהב את ה' באמת, בודאי רוצה שיאהבוהו כמותו כל הבריות. ולפי גודל האהבה כך עוצמת הפעולות. הרי אברהם נקרא "אברהם אוהבי" (ישעיה מא, ח).

וכן כתב מהר"ל (לאבות, א, ו, [דף לח]) "מי שהוא אוהב את הש"י, אוהב את הבריות, שהם ברואי ית', אוהב את כל אשר שייכים לו ומצורפים אליו". ורק בעזרת אמונה חזקה ואיתנה שהקב"ה הוא מרכז הכל והוא בלבד המציאות המוחלטת, יוכל האדם להלחם נגד כל צורריו ולמצוא כוחות נפשיים לא להרפות ולא לסגת מתפקידיו.

[ב] תכונה נוספת שמוצאים אנו אצל אברהם היא **זכות ההטבה לזולת**. מובא במדרש שאברהם שאל את שם, בנו של נח: "כיצד (מפני איזה זכות) יצאתם מן התיבה? וענהו, ע"י חסד וצדקה שנהגו לכל מיני בהמות וחיות. אותה שעה קבל עליו אברהם לעשות כן לכל אדם" (מדרש תהלים, לז). ומסביר לנו **מהר"ל** ("נתיבות עולם", גמ"ח פ"ד) על גדולה לגימה "זוהי כי השי"ת מפרנס לכל הנבראים, וכל אשר הוא קרוב אל השי"ת הוא מפרנס (אחרים) ג"כ".

והנה ביחזקאל (יד, יד) מבואר ש**נח, דניאל ואיוב** לא יכלו להציל את בני דורם. מבאר רבנו עובדיה ספורנו (לבראשית ו, ח) כי אמנם הם הטיפו מוסר לבני דורם על חטאים מסוימים, אבל הם לא חינכו אותם **לדעת את ה'.** "כי אמנם הצדיק המשלים את עצמו בלבד, הוא ראוי שימלט את עצמו בלבד. אבל המשלים את זולתו, הוא ראוי שימלט גם את זולתו" עכ"ל.

זוהי מה שאמרו ב"זהר חדש" (דף כג) "א"ר יוחנן בא וראה מה בין הצדיקים שהיו לישראל אח"כ ובין נח. נח לא הגין על דורו ולא התפלל עליו כאברהם, דכיון דאמר הקב"ה לאברהם זעקת סדום ועמורה, ויגש אברהם ויאמר... אבל נח, התעכב עמו הקב"ה ואמר לו רבוי דברים שמא יבקש עליהם רחמים, ולא השגיח ולא בקש, ועשה תיבה (לעצמו) ונאבד כל העולם" עכ"ל. כלומר, מטבע הטוב הוא להיטיב.

משה רבנו נקרא "טוֹבֵיָה" (סוטה יב.) ולכן הפקיר את עצמו כדי להגן ולהציל על ישראל. הוא אמר "יאבֵד משה ואלף כמוהו, ואל יאבֵד אחד מישראל" (תנחומא, ואתחנן, ו'). וכן מצאנו בזמן מלחמת עמלק "ויקחו אבן וישימו תחתיו" וכי לא היה למשה כר אחד או כסת אחד לישיב עליה? אלא כך אמר משה, הואיל וישראל שרוין בצער, אף אני אהיה עמהם בצער" (תענית יא.).

וכך מדתו של **אברהם אבינו**, שבגיל 99 מל את עצמו והיה סובל כאבים עזים, ומכל מקום היה יושב פתח האהל, מחליף תחבושת, וממתין לאורחים. והוא עצמו עומד עליהם ורץ בזריזות לספק כל צרכיהם. הרי העניו הגדול הזה היה חש שכל חייו הם רק כדי לשרת את הזולת! ולכן מצאנו שאברהם נהג 'כפיה דתית'. כלומר, "לאחר שאכלו ושנו עמדו לברך (אותו) אמר להם וכי משלי אכלתם? משל אלהי עולם אכלתם! הודו ושבתו וברכו למי שאמר והיה העולם" (סוטה י:).

ובמדרש ב"ר מט/ד כתוב המשך הענין כך: "אם מקבל ובריד, הוי אכיל ושתי ואזיל. ואי לא, הוה אמר ליה הב מה דעלך (=תשלם לי מה שמגיע לך), חד קסיט דחמר (=יין) בעשרה פולרין. חד ליטר דקופר (=בשר) ב' פולרין. חד עיגול דריפתא (=לחם) ב' פולרין. מאן יהיב לך חמרא במדברא? מאן יהיב לך קופר במדברא? מאן יהיב לך עיגולא דריפתא במדברא? מן דהוי חמי ההיא עקתא, הוי אמר בריך אל עולם שאכלנו משלוי".

והדבר תמוה. מהו ערְפָה של ברכה הנאמרת מתוך לחץ ממוני?

אלא, בתחילת ספר "**אור זרוע**" (לרבנו יצחק ב"ר משה, מבעלי התוספות) פירש כך. אברהם שכנע את האורח שגם העובדה שאברהם תקע אוהלו במדבר והמציא מזון מהנה לעוברי אורח, גם זה סודר בהשגחה מאת ה'. ובכן, אם לא שה' המציא מצב כזה, האם הנווד העייף ויגע ומסתגף בחולות לא היה בחפץ-לב נותן י' מטבעות עבור בשר ויין? אחרי שאברהם הוכיח לאורחו כמה סך ממון הוא היה רוצה לתת עבור אכילה ושתייה, מיד החליף וטען לו "עכשיו תכיר הטבתו של מי שאמר והיה העולם, שהכין לך כזאת במצוקתך".

בבראשית (כו, יח) מסופר על הבארות שאברהם חפר והפלשתים סתמו, וּבְנֹו יצחק טרח לחפור אותם שוב וקרא להם אותם השמות שאברהם קרא לבארות. מהו הענין בכל זה?
מבאר ספר "**הכתב והקבלה**" שהיתה בכך תחבולה של אברהם שהקריא שם שמים על כל באר, וכאשר השותים דברו על הנאתם מהמים-המתוקים, ממילא הזכירו שם שמים (כמו בזמננו אומרים על כל תכנית "אם ירצה ה'") או כשמזכירים מצוקה אפשרית מוסיפים "ה' יצילנו" ("יחובות הלבבות", אהבת ה', פרק ו', ר"א אבן עזרא על תהלים קלה, יט-כא) ולכן באו הפלשתים לסתום הבארות ולבטל מנהג זה! והרי בכך נתגלה ההבדל שבין עשיו ליעקב "אשר שם שמים שגור בפיו" (רש"י לבראשית כז, כא)

אנו חיים בזכות ובדרך האבות. לא די בכך להזכיר את שמותיהם; חובה עלינו ללכת בעקבותיהם. כדברי ההקדמה ל"**קל"ח פתחי חכמה**" (רמח"ל) "ויבקש בלבבו מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם... ויעלה בשכלו מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות, ויעשה כן גם הוא וטוב לו".